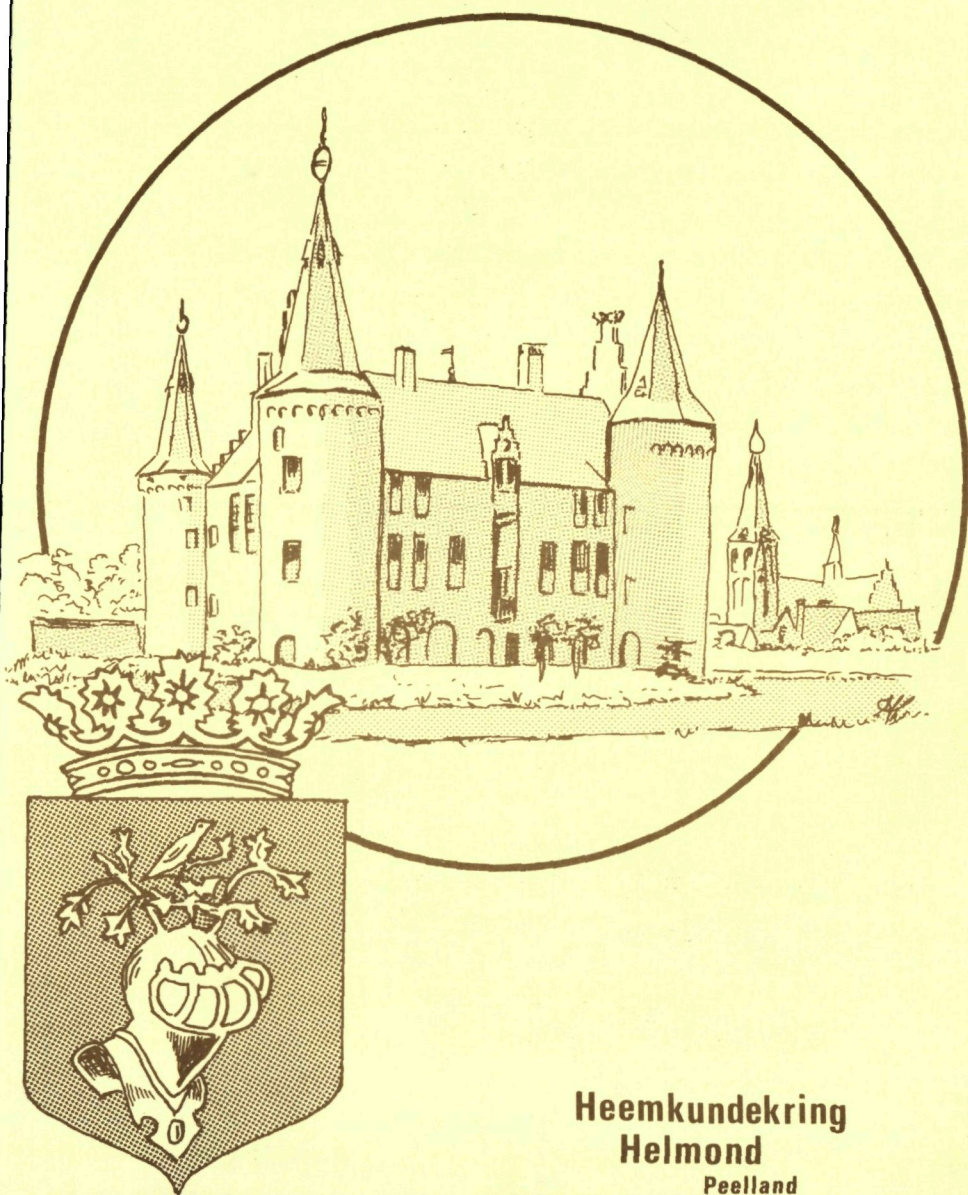

Helmonds Heem

Heemkundekring
Helmond
Peelland

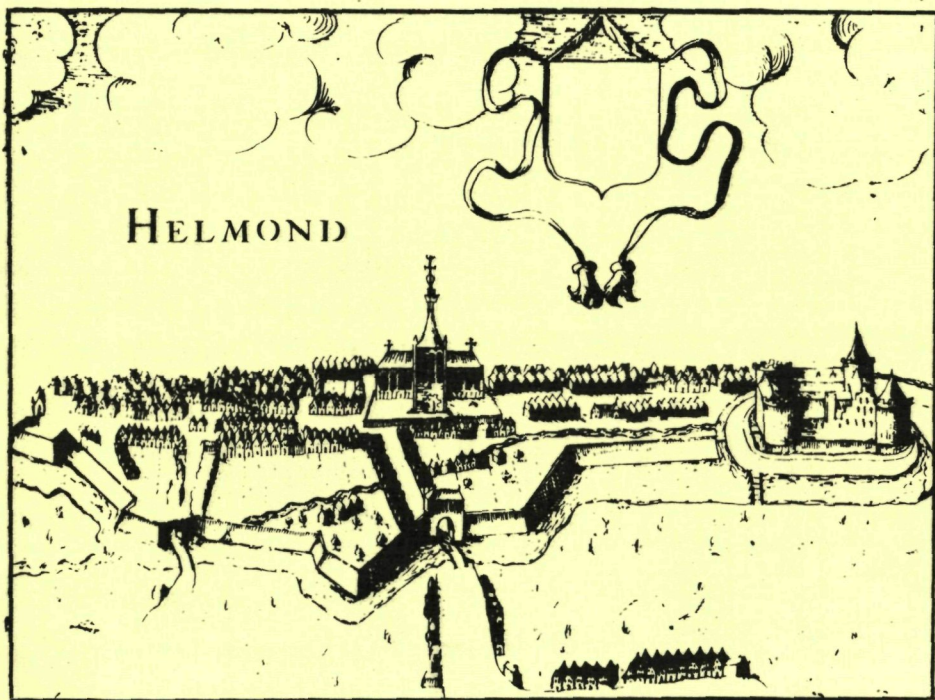
Helmonds Heem is een uitgave van de Heemkundekring
Helmond-Peelland. Het blad verschijnt viermaal per jaar.

Uitgave van dit tijdschrift is slechts een van de activiteiten
van Heemkundekring Helmond-Peelland. Andere activiteiten
zijn onder andere toponymie, genealogie en archeologie.

De Heemkundekring hoopt door middel van haar activiteiten
het Helmondse Heem te beschermen.

Belangstellenden zijn in onze vereniging natuurlijk van harte
welkom.

ISSN 0166 - 3585

**Uitgave van Heemkundekring
HELMOND
Peelland
Opgericht 24 mei 1948**

De redactie is niet
aansprakelijk voor
de inhoud van de
geplaatste artikelen

**EIGENDOM
HEEMKUNDEKRING
HELMOND-PEELLAND**

Inhoud:

Twee lijstjes van joden in
Helmond uit 1777,
J.W. Hagen 3

Couleur Locale,
Jan Zeeuwen 12

Een marktpraatje,
T.L. Korporaal 14

Zeshonderd jaar Helmondse
ambachtsgilden,
R. Willems 19

Beroering in Helmonds
krantenwereldje,
J. van der Heijden . . . 27

Houtindustrie Bezemer &
Zonen. 40

3-Maandelijks Tijdschrift

Secretariaat en
abonnementen:
J. Vogels,
Nemerlaerhof 76,
Helmond.
Tel. 04920-10348

Redactie:
Sanne Vonk
Jan Zeeuwen
Wim Eijs

Redactieadres:
Joh. Bosboomstr.13
5702 VL Helmond.
Tel. 04920-51847

Typewerk:
Sanne Vonk

Kringlidmaatschap
incl. abonnement:
f. 27,50 per jaar.

Abonnement zonder
lidmaatschap:
f. 15,- per jaar.

Penningmeester:
T. Korporaal
Past. vd Venstr 17
Helmond.
AMRO Helmond
rek. 48.80.23.300.

Juni 1989 - Nr. 2

EIGENDOM
HEEMKUNDEKRIJG
HELMOND-PEELLAND

TWEE LIJSTJES VAN JODEN IN HELMOND UIT 1777.

J.W. Hagen.¹

In juni 1777 moet de advocaat-fiscaal van de Raad van Brabant, Johan Frederik van Steeland, uit hoofde van zijn functie de schout van Helmond om inlichtingen gevraagd hebben over het zich aldaar ophouden van vreemde joden. In het archief van genoemde functionaris stuitte ik onlangs op het antwoord vanuit Helmond, d.d. 25 juni 1777.² Niet de toenmalige schout zelf, maar diens net aange-stelde stadhouder Mathias Willem Havius Boonacker heeft het opgesteld. Hij liet de advocaat-fiscaal weten wel naar het voorkomen van vreemde joden geïnformeerd te hebben, maar in feite niet meer te kunnen verstrekken dan de namen van de vast in Helmond wonende joden. Dat waren:

"Abraham Levij met vrouw en 6 kinderen, maar één van de kinderen is op een andere plaats. Bij hen woont
Hijman Joseph, die hier de Jodekinderen onderwijst.
Marcus Wolf met vrouw en drie kinderen en grote moeder.
Joseph Maghielse met vrouw en moeder, bij welke laatsten dikwils komt logeeren eene die sig noemt
Smoel en alhier onder die naam alleenig bekend staat. Deese is een knap en redelijk lang jong karel. Hij is enige dagenb voordat ik Uwes Ed. Gestr. missive ontving van hier vertrokken en nog niet wederom.

Van tijd tot tijd passeren hier vreemde Joden. Sal, soveel mogelijk is, op de selve agt geeven en kennis geeven."

In een postscriptum liet de substituut-drossaart nog weten, dat hij een identieke lijst had doen toekomen aan de onderschout van Gorinchem (Gorcum). Deze nu had van Steeland op 20 juni 1777

zelf al een andere lijst van joden toegezonden, waarvan er verscheidenen in Helmond moesten wonen en die voor de advocaat-fiscaal de aanleiding moet zijn geweest om Helmond nadere inlichtingen te vragen.³

Alvorens nu deze tweede lijst op te voeren lijkt het me niet ondienstig eerst kort op het probleem van de vreemde joden in het algemeen in te gaan. In meerdere gebieden van Oost- en Midden-Europa waren de joden in de 17e en 18e eeuw het slachtoffer geworden van allerhande vervolgingen. Kleine joodse marskramers vooral werden er van de ene naar de andere stad opgejaagd en zagen zich nergens meer opgenomen. "Velen verwilderden en vervielen tot diefstal en misdaad". Vanuit de Duitse landen kwamen ze ondermeer over de oostgrenzen de Republiek binnen, waar ze, alleen of in georganiseerd verband en zulks al dan niet met christelijke vakgenoten samen, haalden wat er te halen viel⁴. In meerdere gewesten werden publikaties "tegen het inkomen van vreemde Hoogduytsche Joden of Smousen" uitgebracht, zo in Groningen (1710), Goude (1712) en Utrecht (1712 en 1736)⁵. In 1778 stelde de drost van Zuidbroek een reglement op voor het bezoek van vreemde joden, dat werd voorgelezen in de synagoge van Veendam. Vreemde joden mochten nog slechts in daartoe aangewezen logementen worden gehuisvest. Die logementen moesten voorzien zijn van een uithangbord met de tekst "Logement voor vreemde reysende Jooden"⁶

Over nu tot de tweede lijst, die van de onderschout uit Gorcum. Anders dan die van ziojn collega uit Helmond bevatte deze geen informatie uit eigen onderzoek of ervaring, maar gegevens die waren aangedragen door een tweetal joden, die na geseling en brandmerken tot langdurige opsluiting waren veroordeeld, te weten Liepman Fays (ook wel Fays Liepman of Leybman Abrams geheten) en Meijer Jacob. De onderschout had de verklaringen van de twee van allerlei aantekeningen voorzien, waarbij

M. de Sallieth, Joodse marskramer. Afgebeeld in J. Perkois en J.H. Prins, *Verzameling van verschillend gekleede mans en vrouwenstanden*, uitgegeven te Amsterdam (1818). Bibliotheeca Rosenthaliana, Amsterdam.

niet was nagelaten aan te geven op welke in omloop zijnde bendelijsten de genoemden ook voorkwamen. Gegeven worden hier alleen de passages, die op Helmond betrekking hebben, met daarbij de toelichtingen van de Gorcumse stadhouder. Volgens Liepman Fays en Meijer Jacob stond het vast:

"dat de Helmont in de Generaliteijt woondt Abram Levij, alias Aberle Swans, met zijn vrouw en kinderen, doende geen affairen, maar zijnde een van de grootste rollers, en dat die in Braband gebrandmerkt is.

Mogelijk zouw bij hem jeegenwoordig gevonden worden Salomon Allersche, onlangs van Vianen (daer hij zeedert eenige jaren heeft gewoond) geauffugeerd (=gevlucht). NB: Salomon word ook genoemd de Hoedemaker. Hij is op de Casselsse Lijst bekendt Nro 30. En op de Lijst geformeerd te Gendringen 1765 Nro 39, onder de Stille of Nagtdieven, ook Huysbrec-kers genoemd.

De vorgemelde twee alhier geexcecuteerde Jooden (bedoeld zijn Liepman Fays en Meier Jacob) waren met hem gerijst van Vianen. Hij was na Hintum bij 's Bosch geweest. De geexcecuteerdens voornoemd hadden binnen deeze stad op den 5den Februarij 1777 eenig laken gestolen, waer mede zij in de nacht kwamen te Leerdam aen het huijs van Smoel Cohen, die daer van 6 ellen kocht, zijnde zij lieden smorgens 6en dito met Salomon na Vianen gerijst en aldaer des avonds in apprehensie genomen. NB: Te Hintum woond Salomon zijn broeder. Salomon heeft geweeten dat het lakjen het welke aan zijn huijs gebleeven is alhier was gestolen. Smoel Cohen, door het geregt te Leerdam gevraagt, ontkende dat de geexcecuteerdens ten zijnen huijze geweest waren. Eergisteren is hij hier geconfronteerd en heeft beleeden als hier nevens staet gemelt. Salomon draegt tans een paruijk.

Te Helmond woond ook Mortje Snijder, alias Marcus Wolf. Zijn vrouwe vader, genaemd Sallel, woond bij hem. En beijde zijn zij

gebrandmerkt te Kalb. NB: Mortje en Sallel zijn groote beursesnijders. Sallel is bekend op de Casselsse lijst Nro 9, onder de Beurse Snijders.

Nog zoude aldaar wonen Magchiel. Bij hem legt thuijs een ledigganger, genaemd Smoel Snoek, wiens bijzit een christinne is, met wien hij te Aken in hegtenis is geweest. Hij heeft te Amsterdam twee jaeren in het tugthuijs gezeeten. En te Brussel is hij met meer anderen gebrandmerkt"⁷.

Zo evident als de overeenkomst tussen beide lijsten is wat betreft de opgevoerde namen, zo duidelijk is het verschil in toonzetting door de beide substituut-gerechtsdienaren. Bij Havius Boonacker valt geen onvertogen woord te bespeuren. De Gorcumse onderschout daarentegen lijkt veel onsympatieker, maar al zijn kwalificaties waren in feite afkomstig van joodse informanten. Wel had hij duidelijk moeite gedaan er de voorhanden zijnde opsporingslijsten op na te zien.

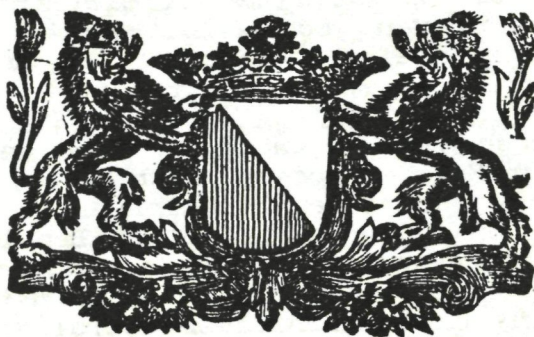
Het aanbrengen van de ene jood door de andere, zoals Liepman Fays en Meijer Jacob deden, gebeurde soms onder toepassing van tortuur.

Zo waren er op 2 augustus 1783 in Den Bosch een tiental joden gevangen genomen (zie de afgebeelde "Lijste") waarvan er verscheidenen na het aanleggen van duim- en beenschroeven doorsloegen. Soms bezweek een jood voor geld dat hem werd voorgehouden. Beide methodes werden bij de Bossche groep gehanteerd door de oud-drossaard van Helmond, Hendrik Albert van Adrichem (drossaard in Helmond van 1757 - 1761), die in 1761 tot stadhouder van de hoogschout der Stad en Meijerij van Den Bosch was benoemd⁸. Zijn "correspondent" Moses kostte hem een gulden per dag. Zestig gulden had hij hem al gegeven, die hij naar zijn vrouw in Duitsland had gezonden. Moses bestond uitsluitend van het metier van "diefaanwijzer". Van Adrichem dacht hem nog wel een jaar lang nodig te hebben. Op 29 augustus 1783 schreef hij aan de Raad van Brabant,

PUBLICATIE

Tegens het Inkomen en vernachten van
Hoogduytsche Joden of Smou-
sen, derselver Wyven of Kinderen,
Binnen de Stadt UTRECHT.

*By provisie in de Vroedschap gearresteert den 8 October,
1736. en (more solito) van den Stadthuyse der Stadt
Utrecht gepubliceert op den 16 dito.*

Te UTRECHT,

Gedrukt by JACOB VAN POOLSUM Stads-Drukker,
tegen over 't Stadhuys, 1736.
MET PRIVILEGIE.

dat hij hoopte, dat er van 's lands wege een behoorlijke salariëring voor Moses gevonden kon worden. "Niet alleen hier, maar door de gehele Republiek kan hij van groot nut weezen, want hij heeft nog veel meer aan te geven dan ik opschrijven kan."⁹

Volledigheidshalve zij hier nog een jood uit Helmond genoemd, die op geen van de beide Helmondse lijsten voorkomt, maar daar naar zijn eigen zeggen uit 1782 en 1787 toen al jaren woonachtig was. Het betreft Elias Benedictus met zijn vrouw Rosina Samuels en kleinzoon Hartog.

In genoemde jaren heeft deze Benedictus pogingen gedaan om zich zonder ontlastbrief in Eindhoven te vestigen. Zo'n verklaring was bij joden ongebruikelijk. En hoewel een tweetal parnassiem van de Hogduitse Gemeente uit Den Haag op verzoek van Benedictus de verzekering had gegeven, dat armlastige joden "door die van huin eige natie (werden) geadsisteerd", kon de magistraat van Eindhoven slechts door ingrijpen van hogerhand tot inwilliging van het verzoek worden gebracht¹⁰.

De reden van het wegtrekken van Elias Benedictus uit Helmond is bekend. Hij moest er zijn huis verlaten omdat dat aan anderen was verhuurd¹¹.

Ongeveer gelijktijdig moeten ook verscheidene leden van de in 1777 op lijst gebrachte groep joden uit Helmond zijn weggetrokken en wel naar de heerlijkheid Eijsden. In een dispositie op een rekest van de criminele officier aldaar, d.d. 27 juli 1787, worden zowel Samuel Snoek alias Smoel als Abraham Levi alias Aberle vermeld. Alle genoemden hadden binnen vier weken met vrouw en kinderen en verdere huishouding uit Eijsden te vertrekken, op straffe er anders door de sterke hand te zullen worden uitgezet¹².

1. De heer J. Hagen is als bibliothecaris werkzaam bij het Streekarchief Zuidoost-Brabant te Eindhoven.
2. Rijksarchief in Noordbrabant, Archief Raad van Brabant inv.nr. 450.
3. Idem.
4. Jac. Zwarts, De Joodse gemeenten buiten Amsterdam; in: Geschiedenis der Joden in Nederland, onder red. van Hk. Brugmans en A. Frank, dl. I (Amsterdam 1940), 404-405; H.F.J.M. v.d. Eerenbeemt, In het spanningsveld der armoede: agressief pauperisme en reactie in Staats-Brabant (Tilburg 1968), 75-77.
5. Idem;
Mozes Heiman Gans, Memorboek: platenatlas van het leven der joden in Nederland van de middeleeuwen tot 1940 (Baarn 1971), 250-252.
Smous is een scheldnaam voor jood, in de 18e eeuw speciaal gebruikt voor zwervende, voornamelijk Hoogduitse joden (H. Beem, Sje'ee-riet: resten van een taal: woordenboekje van het Nederlandse Jiddisch (Assen 1967), 126)
6. K. Jongeling, Vertrouwen van de joodse bevolking in de plaatselijke rechterlijke macht in Oostelijk-Groningen in de tweede helft van de XVIIIe eeuw; in: Studia Rosenthaliana 19 (1985), 238.
7. Voor de lijst zelf als bij noot 2.
Voor Vianen en Leerdam als wijkplaatsen ook voor joden zie: Marijke Gijswiijt-Hofstra, Wijkplaatsen voor vervolgd: asielverlening in Culemborg, Vianen, Buren, Leerdam en IJsselstein van de 16de tot eind 18de eeuw (Dieren 1984).
Voor bendelijsten uit een iets latere tijd zie: Florike Egmond, Banditisme in de Franse Tijd: profiel van de Grote Nederlandse Bende 1790 - 1799 (Dieren 1986)
8. A.M. Frenken, Helmond in het verleden (geciteerd naar de herdruk Helmond 1975), I, 216.
9. Rijksarchief in Noordbrabant, Archief Raad van Brabant, inv.nr. 568.

10. J. Spoorenberg, Beknopte geschiedenis van de Eindhovense joden tussen 1760 en 1850, (I); in: 't Gruun Buukske 12 (1983), 44.
Voor genoemde Elias Benedictus in 1756 en en eerdere jood in Helmond in 1751, David Josephs, zie: M.W. van Boven, Joodse gebedsriem; in: Helmonds Dagblad 8 nov. 1979 (rubriek "Uit de stadscommie")
11. Streekarchief Zuidoost-Brabant, Administratief Archief Eindhoven voor 1811, inv.nr. 56/60.
12. Rijksarchief in Noordbrabant, Archief Raad van Brabant, inv.nr. 570.
In de Eijdsense beschikking werden verder nog genoemd Aron Levi, Calmer Medix en desselvs zoonen, Hertog Jacob, Israel Levi, Moses Levi alias Moses Polak, Samuel Levi, Valk Joseph alsmeede desselvs zoon Marcus oft Mardechai Valk, Valk David, Israel zwager van Valk, Marcus Lion alias Mortien zwager van Calmar, Meder en Hertog Jacob, Michiel Salomon, Salomon Levi en Pieter Jeukens Snijder.

COULEUR LOCALE

Die veel reist, kan veel verhalen. Met een variant daarop zou je kunnen zeggen: die veel fietst, kan nogal wat vertellen. Want onder de rook van Helmond is vooral "buiten-af" wel het een en ander te zien. Zoals bijvoorbeeld tussen Helmond en Aarle-Rixtel. Op Scheepstal.

Daar zie je niet alleen koeien, paarden, schapen, varkens en kippen. Maar ook soms, in de bochten van de Aa, reigers of de ooievaars, die een tijd geleden onze stad aandeden. Tevens zo'n enkele keer een kleine uil of een schichtige eekhoorn of het witte achterste van een wegrennend konijn.

Als u nu denkt: dat was het dan, wat Scheepstal betreft, dan hebt u het wel mis. Immers voor enkele jaren waren op een wei, tegen de Heikant twee ezels. Prachtige gestreepte dieren, die best geporteed bleken voor een suikerklontje. Niet altijd. Want één week later komt de een zijn klontje halen, kwispelstaart en balkt vrolijk, en de ander vertikt 't, loopt weg. Alsof hij zeggen wil: "Verrek maar mè oe kluntje". Daar sta je dan met je 'goed gedrag' en je bent een beetje teleurgesteld..

Maar wat voor de dierenwereld geldt, gaat ook vaak op voor de mensenmaatschappij. De een is onverschillig, de ander is enthousiast en opgetogen.

Zo'n opgewekte man was zeker stadgenoot Janus Meulendijks. Was Janus, want in de lente van dit jaar overleed hij in

de leeftijd van 75 jaar en het Helmonds Dagblad herdacht hem in enkele artikelen. Vanwege zijn verdienste voor de 'Helmondse fietser'. Immers hij was het, die telkens weer voor fietspaden in en rond Helmond pleitte. En vaak zijn inspanningen beloond zag.

Terecht verzocht J. de Kimpe dan ook aan het college van B & W van Helmond een fietspad naar hem te vernoemen. Bijvoorbeeld de weg tussen Saxofoonstraat en de oostzijde van het kanaal. Het paadje, waar de middelbare scholieren van Aarle-Rixtel en Beek en Donk zo intens gebruik van maken.

Maar ook Janus; want die zag je niet alleen in Helmond; ook vlakbij langs Kasteel Heeze, de Strabrechtse heide, de Ripse bossen, rond het Raktven of tussen de velden in Bakel. Zijn 'goeie morgen' in die weidse vlakte klonk als een trompetstoot. Ook op de Heikant.

Momenteel is daar het ezeltal gedecimeerd. Eén staat er nog maar op het groene tapijt. U weet wel: die dankbare. De ander heeft mogelijk asyl verkregen. Misschien wel in Eindhoven.

Jan Zeeuwen

EEN MARKTPRAATJE.

T.L. Korporaal.¹

De markt is een gezellige en sfeervolle ontmoetingsplaats. Sociaal gezien een ontmoetingsplaats voor mensen. Zeker in het verleden, de plaats waar het nieuws uit andere delen van de stad en de omliggende dorpen werd besproken. Economisch gezien nog steeds de ontmoetingsplaats van vraag en aanbod. De Helmondse jaarmarkten en weekmarkt dateren van 1376, toen hertogin Johanna van Brabant aan Jan van Berlaer, heer van Helmond, toestond om binnen de vrijheid van Helmond drie jaarmarkten en een weekmarkt in te stellen. In dit artikel wil ik u iets vertellen over de zogenaamde markt- of staangelden.

Aanvankelijk kwamen in Helmond de markt- en staangelden van de jaarlijkse kermis en de zaterdagse markt ten goede aan de gerechtsboden of vorsters en daarna aan de veldwachters. In de loop der jaren was de inning van deze gelden echter verwaterd, waardoor orde op zaken moest worden gesteld. Toen de gemeenteraad op 13 november 1826 tot de conclusie kwam dat veldwachter Jan van Spreeuwel in verband met voortdurende dronkenschap 'zoodanig impotent is, dat hij niet meer in staat is, om ook maar het geringste deel zijner functiën waar te nemen' en in diens plaats in februari 1827 Pieter van Zurk werd aangesteld, werd deze boven zijn traktement voor het gemis aan inkomsten uit de markt/staangelden een toelage van f. 25,- per jaar gegeven.

Daar tegenover deze uitgavenpost geen inkomsten meer stonden, achtte de Helmondse gemeenteraad het in de vergadering van 19 november 1827 - in verband met de zwakke financiële positie - wenselijk enige orde te scheppen in de (dag)tarieven en de reglementering voor de standplaatsen op de jaarlijkse kermis en de wekelijkse markt.

Besloten werd en nieuw reglement in werking te laten treden en onderstaande tarieven vast te stellen.

Voor overdekte en open kramen ter grootte van twee en een halve vierkante Nederlandse el dienden vreemdelingen tien cent per keer te betalen en ingezetenen vijf cent. Marktkooplieden met grotere kramen dienden naar evenredigheid meer te betalen. Voor tafels of banken van een halve vierkante Nederlandse el was het tarief respectievelijk vijf en twee en een halve cent. Onder dit laatste tarief werden mede gerangschikt de 'tafels van de slagters of vleeschhouters'.

Een bespannen kar of wagen, beladen met levensmiddelen 'of andere waren en koopmanschappen' werd geacht vier vierkante Nederlandse el te beslaan. Vreemdelingen betaalden tien cent en Helmonders vijf cent.

Karren beladen met graan of turf waren vrijgesteld van het betalen van marktrechten.

Een hand- of kruiwagen nam volgens de berekeningen anderhalve vierkante el in, waarvoor een recht werd geheven van resp. twee en een halve cent voor personen afkomstig van buiten Helmond en één cent voor ingezetenen. Scharenslijpers betaalden voor hun wagen vijf cent.

Voor een plaats voor het uitkramen van fruit ter grootte van anderhalve vierkante Nederlandse el werd een tarief vastgesteld van resp. vijf en twee en een halve cent. Werden de goederen met een paard aangevoerd, dan werd hiervoor vijf cent in rekening gebracht. Voerde iemand met eigen kracht zijn koopwaar aan, dan diende hiervoor een cent aan de gemeente te worden voldaan.

Met de aanvoer van varkens was ook rekening gehouden. Voor een dracht varkens of een vet varken moest resp. tien en vijf cent worden afgedragen.

Men werd vrijgesteld van het betalen van marktrechten bij handel in garens, boter, eieren 'in

handkorven ter markt gebragt wordende' en groente, fruit en eetwaren 'welke langs de deuren in handkarren te koop gepresenteerd worden'. Eveneens werd geen recht geheven op aangevoerde turf of klot, steenkolen, wild en gevogelte.

Daar de markt in de diverse straten werd gehouden was een exacte plaatsbepaling nauwelijks mogelijk. Teneinde de buitengrenzen toch vast te leggen werd bepaald, dat als zodanig moesten worden aangemerkt 'de gehele ruimte binnen de oude vesten en daarenboven de plaats op het Binderseind tusschen de twee bruggen en verder tot tegenover den ingang van de Heistraat'.

In tegenwoordige tijd worden van de meeste zaken zogenaamde kosten/baten-analyses gemaakt. Met andere woorden: kosten en opbrengsten worden tegen elkaar afgewogen. Ruim anderhalve eeuw geleden was dat niet anders! De gemeenteraad calculeerde, dat het zelf innen van het marktgeld en de surveillance in verhouding tot te opbrengst te kostbaar was. Reden om het recht tot het heffen van het marktgeld telkens voor een jaar te verpachten. De pachter was verplicht het marktgeld te innen en wanneer hieraan niet voldaan werd, een boete van twaalf gulden in rekening te brengen. Om zekerheid te hebben dat de boete werd betaald, werden de goederen van de betreffende marktkooplieden als ze van buiten Helmond kwamen in beslag genomen. Tweederde van de boete vloeiende in de gemeentekas, terwijl de pachter het resterende deel in handen kreeg. Maandelijks diende de pachter eentwaalfde gedeelte van de pachtpenningen te voldoen aan de gemeente-ontvanger.

Hoe liggen de tarieven anno 1989?

De gemeente Helmond berekent nu f. 9,20 per keer voor een kraam van vier meter, terwijl een zogenaamde standwerkersplaats f. 10,20 moet opbrengen. Tijden en tarieven veranderen, maar de markt blijft bestaan!

BRONNEN:

A.M. Frenken, Helmond in het verleden, deel 1, blz. 79;

Gemeentearchief Helmond, Nieuw administratief archief Helmond 1811-1912: notulen gemeenteraad 1821-1829 en inv.nr. 204: reglement voor plaatsen op kermis en markten, 1827;

Rijksarchief Noord-Brabant, Archief provinciaal bestuur, inv.nr. 12211. (met dank aan Sjaak de Waal voor het ter beschikking stellen van gegevens)

1. De heer Korporaal heeft begin dit jaar de voorzittershamer van onze vereniging overgenomen van A. Ducquesnoy. Hij heeft sinds hij in Helmond is komen wonen regelmatig artikelen voor het Helmonds Heem geleverd.

ZESHONDERD JAAR HELMONDSE AMBACHTSGILDEN.

R. Willems¹

Dit jaar is het precies zeshonderd jaar geleden dat de Helmondse ambachten of ambachtsgilden officieel werden opgericht. Dat gebeurde door het uitreiken van een zgn. kaart of constitutiebrief waarin de rechten en plichten van de gilden werden opgesomd. Het oudste exemplaar daarvan werd op 1 september 1389 uitgereikt door de toenmalige heer van Helmond, Jan Berthout - Van Berlaer.² Die kaart omvatte zeven gilden. Ter vergelijking: De vijf gilden van Eindhoven kregen pas een dertig jaar later hun kaart. Omdat iedere inwoner van de stad verplicht lid was van een der ambachten, werden daarmee ook de rechten en plichten van iedere inwoner of poorter vastgelegd. Rond die tijd telde Helmond bijna 100 huizen en het poortersboek van 1390 vermeldt 158 namen van belastingplichtigen.

Deze oudste kaart werd op 16 juli 1538 vernieuwd door Joost van Cortenbach die de Van Berlaers had opgevolgd als heer van Helmond.³ Bij dit artikel ziet u een complete copie van die kaart uit 1538. Dit exemplaar komt uit "Privillèges et fragment de la genaelogie des seigneurs de Cortenbach, Helmont",⁴ zoals geciteerd door A. Frenken.

De dertiende tot vijftiende eeuw laten de opkomst van de steden zien. Kooplui en ambachtslieden worden belangrijker dan landbouw en veeteelt, al waren beiden natuurlijk sterk van elkaar afhankelijk. Het ambacht van de Teullieden oftewel landbouwers is dan ook lang het belangrijkste ambacht dat als eerste wordt genoemd. Het Helmondse ambacht der Teullieden is opmerkelijk, omdat in de meeste andere steden de landbouwers niet in een ambacht verenigd waren. Natuurlijk waren de ambachten ouder dan de oudste bekende complete constitutiebrief. In acten uit 1330 worden al de ambachten van wever, droogscheerder en weder

(verver) genoemd. In 1386 organiseren zich de Bont- en Pelsmakers. In de drie jaar later, nu zeshonderd jaar geleden, opgemaakte kaart worden zeven gilden opgesomd: De Teullieden, de Bakkers en Vleeshouwers, de Schoenmakers, de Wevers, de Volders en de Snijders en Droogscheerders. Anderhalve eeuw later wordt in plaats van de Volders (wolbewerders) het ambacht van de Timmerlieden genoemd. Daarin zat iedereen die werkte met hout, zoals in het ambacht van de schoenmakers alle leerbewerders verenigd waren. Later sloten zich bij de timmerlieden de metselaars aan. In de kaart van 1538 zijn de bakkers en vleeshouwers opgegaan in het Laagambacht, waar ze samen kwamen met de brouwers, kooplieden, smeden, tingieters, koper-slaggers, herbergiers en geneesheer.⁵ Het ambacht van Bontwerkers en Pelsmakers verenigde de bewerkers van dierlijke huiden.

In een acte uit 1483 wordt vermeld dat elk van de ambachten twee afgevaardigden kozen om het bestuur van de stad te ondersteunen. Deze in totaal veertien dekenen moesten het stadsbestuur adviseren op aanvraag. Anderzijds mochten de regerende schepenen geen gewichtige zaken beslissen zonder de raad en bijstand van de veertien dekenen. De kaart van 1538 is dan ook (anders dan die kaart van 1389) gezegeld door zowel de heer van Helmond als door het stadsbestuur.

Die kaart somt op: de Teullieden, het Laagambacht (bakkers, vleeshouwers, brouwers, kooplieden en hun consorten), Schoenmakers, Wevers, Timmerlieden, Snijders en droogscheerders en de Bontwerkers oftewel pelsmakers.

De laatste keer dat nog zeven ambachten worden genoemd is op 7 maart 1579. Waarschijnlijk is het ambacht van Bont- en Pelswerkers dan opgehouden om zelfstandig te zijn en samengegaan met de schoenmakers. Hoewel in 1580 nog slechts zes ambachten bestonden, werd nog altijd gesproken over de kaart der zeven ambachten. De Ambachten die dan genoemd worden zijn: De Teullieden, het Laagambacht, de

Timmerlieden, de Wevers en de Bontwerkers en de Drapeniers (kleermakers) waaronder ook vielen de hoedenmakers en de lakenverkopers.

MEESTERS EN KNECHTEN

Zoals vermeld was een van de bepalingen van alle kaarten dat iedere poorter van Helmond lid moest zijn van een der ambachten. Wat dus wilde zeggen dat iemand die geen poorter was geen van die beroepen mocht uitoefenen binnen het grondgebied van de stad. De ambachtsgilden beschermden zo hun eigen beroep. De verplichting om lid te zijn had ook te maken met de omstandigheid dat de gilden vertegenwoordigd waren in het bestuur van de stad. De stadsregering bestond uit drie 'leden': De heer van de stad op de eerste plaats, als tweede de Burgemeesters, schout en zeven schepenen en daarnaast de veertien (later twaalf) dekenen der gilden. Voor het afwerken van de gewone dagelijkse stadszaken werd uit elk lid van de regering een persoon benoemd.

In een ambacht werd onderscheid gemaakt tussen meesters, leerlingen en knechten. Om meester te worden moest het ambacht de kandidaat als meester erkennen. Bij de meeste ambachten was het gebruikelijk dat voor het behalen van het meesterschap een proefstuk gemaakt werd, het meesterstuk. Het maken van een meesterstuk was niet nodig, wanneer het Ambacht ervan overtuigd was dat de kandidaat bekwaam genoeg was in zijn vak. Om meester te mogen worden moest ook een bepaald bedrag betaald worden. Kinderen van erkende meesters betaalden overigens minder of soms helemaal niets. Wie geen geboren poorter van Helmond was, moest voor hij zijn beroep uit kon oefenen eerst poorter worden. Daarvoor was poorterrecht verschuldigd. Dit moest betaald worden aan stad en heer.

Knechts ontvingen van de meester een jaarloon en werden voor een bepaalde tijd ingehuurd. Bij de Teullieden was dit meestal de periode van Maria

Lichtmis (8 februari) tot St. Remeysdag (1 oktober). Dit was voor de boeren het meest aantrekkelijk, daar in de winterdagen op het land vrijwel niets te doen viel. Leerlingen betaalden meestal een bedrag aan hun meester om bij hem het vak te mogen leren. Knechts en leerlingen werden overigens beschouwd als niet tot het ambachtsgilde behorende.

DE DROOGSCHEERDER

De oudste bewaard gebleven gildekaart is die van het ambacht van de bont- en pelsmakers, of het Bontwerkers en Peltiersambacht. Deze kaart is uitgegeven op 2 februari 1386.⁶ In zestien punten worden de rechten en plichten van dit ambacht beschreven. Bij voorbeeld het bedrag dat betaald moet worden om meester te worden. Dit bedrag was verschillend voor de kinderen van de meesters van het ambacht en zij die dat niet waren. Verder regelt de acte wat de meester aan zijn leerlingen moest betalen en andere financiële zaken. Ook staat hierin de bepaling dat niemand meester kon worden, tenzij hij poorter van de stad was. Bepaling 8 stelt dat wanneer iemand meester wil worden, hij aan elk van de beide dekenen van het ambacht een pot wijn moet schenken.

Een opmerkelijke schepenacte is die van 12 juli 1459. Daarin staat dat de bontwerkers zich verplicht hadden "Ehgeen huysmarters als cattenvellen te wercken".⁷ Blijkbaar was het een gewoonte inderdaad kattenvellen te gebruiken voor het maken van jassen of hoeden. Zoals geschreven hield dit ambacht in 1579 op als zelfstandig ambacht te bestaan.

In dit ambacht waren verenigd de snijders oftewel kleermakers, de hoedenmakers, de lakenverkopers, de drapeniers en de droogscheerders. De droogscheerder was evenals de drapenier een lakenmaker. De lakenscheerder was degene die de haren van het weefsel gelijk sneed. De kaart van dit 'textiel-

ambacht' werd vernieuwd in de genoemde kaart van 1538, in 1582, 1619 en nog eens in 1787. Wat de naamdag van de Bont- en Pelswerkers is, is schrijver dezès onbekend.

TEULLIEDEN

Het ambacht van de teullieden werd lange tijd als het voornaamste ambacht beschouwd. In de meeste kaarten wordt het ook als eerste wordt genoemd. Iedereen die als beroep ploeg en wagen hanteerde moest zich aanmelden bij dit ambacht.

Hoe streng de bepalingen waren, blijkt onder meer uit de waarde die aan het dragen van de juiste kleding werd gehecht. Dit blijkt uit een Helmonds gerechtelijk protocol van 1405. Drie gildeleden werden door de schout aangeklaagd omdat zij niet ordentelijk gekleed waren. In de akte staat letterlijk: "Dat in heur ambacht ongehoirsam ende rebell geweest hebben, dat sij metten anderen nyet gekapruynt en hebben geweest." Met andere woorden: Het drietal had niet de juiste hoed of kap gedragen. Op 18 juli 1538 werd een nieuwe kaart van dit ambacht goedgekeurd door Joost van Cortenbach. Deze kaart was opgesteld "Bij andvys ende raede der burgemeesteren, schepenen ende dekenen der stadt Helmont." De kaart beschrijft de rechten en plichten, zoals van alle ambachten. Daartoe behoren de dag waarop de deken gekozen moet worden ("Sinte Remiesdach), de hoogte en de betaling van boeten (een derde voor de heer, een derde voor de stad en een derde voor het ambacht) en andere bepalingen, zoals de verplichting te zorgen voor een afvaardiging met "wasschen toortsen" op katholieke feestdagen. Honderd jaar later blijkt deze acte verloren te zijn gegaan. Dit bracht in 1669 moeilijkheden met zich mee voor de verkiezing van de nieuwe dekenen. De leden konden bij gebrek aan een kaart niet gedwongen worden op de Bamis- of betaaldag te verschijnen voor de verkiezing. Bamisdag was ook de dag waarop contributie en

boetes betaald moesten worden en wellicht verklaart dat de onwil om te verschijnen.

De patroonheilige van de teullieden was St. Rombout die begin juli zijn naamdag heeft. Een datum die nog altijd ongeveer samenvalt met oogstfeesten. Tot de opheffing van de gilden in 1798 laat het ambacht der teullieden nog regelmatig van zich horen, onder meer om te protesteren tegen de zware lasten die tijden van armoede en hongersnood met zich meebrachten.

DE SCHOENMAKERS

Het derde ambacht in deze korte beschrijvingen is dat van de schoenmakers. Tot dit ambacht behoorden ook de leerlooiers (lauwers of tauwers), de haammakers en de velbereiders. De naam louwers of touwers wordt dan ook af en toe voor dit ambacht gebruikt. In dit ambacht zijn dus alle leerbewerkers verenigd die van bij voorbeeld schapehuid zo verschillende produkten als schoenen en perkament maakten. Een kaart van dit ambacht werd in 1538 goedgekeurd en op 9 november 1615 opnieuw bekrachtigd. De bepalingen zijn vrijwel dezelfde als die van de bont- en pelsmakers. Alleen de boetes bij het niet naleven van de bepalingen zijn anders en een aantal bepalingen zijn weggelaten. Net als bij de andere gilden, blijkt uit de bepalingen dat het de man van buiten Helmond veel geld en flink dringen kostte om zich als zelfstandige te kunnen vestigen. En ook hier zijn kinderen van meesters sterk in het voordeel ten opzichte van andere kinderen.

De schoenmakers vierden hun patroonsfeest op 25 oktober, St Crispinus en Crispinianus.

Voor dit ambacht was het niet verplicht een proefstuk te maken. Dit is ons gebleken uit een proces tegen Elias Pennedick in 1756. Deze had zich als meester te Helmond gevestigd, zonder het poortersrecht voldaan te hebben. Toen hij daarop aangeklaagd werd zei Pennedick ter verdediging dat hij

al zes of zeven jaar in Helmond woonde en dat men altijd had verzuimd hem zijn rechten als poorter te laten betalen. In het proces dat de dekenen van het schoenmakersgilde tegen hem aanspanden, werd hij in het gelijk gesteld, en wel op drie gronden. Ten eerste kende het ambacht geen proef op het meesterschap; op de tweede plaats had de aangeklaagde het ambacht aangeboden zijn rechten te betalen en ten derde behoorde het kopen van ruwe vellen niet tot zijn ambacht. Dat was belangrijk, want vellen kopen was volgens de bepalingen op de kaart verboden aan leden van het schoenmakersambacht.

Tot zo ver deze vogelvlucht over zeshonderd jaar Helmondse gilden. In een volgende aflevering van het Heemkundeblad worden de wevers, kleermakers, het laagambacht en de timmerlieden behandeld.

Rond de kaarten van de Helmondse gilden wordt in september een tentoonstelling gehouden in het gemeentemuseum. Daar worden onder andere de originele stukken en leesbare kopieën ten toon gesteld.

-
1. René Willems is inwoner van Helmond en al sinds zijn jeugd geïnteresseerd in de geschiedenis van stad en streek; zie mededelingenblad van mei 1989.
 2. Deze staat afgedrukt in Helmonds Oorkonden no. XLII. (gemeente-archief OAH-charters 9). Dit is een copie uit ongeveer diezelfde tijd.
 3. Volgens A. Frenken in 'Helmond in het verleden'(1928) bestaan hiervan nog vier afschriften, allen in het gemeente-archief aanwezig.
 4. Een afschrift hiervan dd 14 oktober 1700 is te vinden in het gemeente-archief OAH 352.
 5. Een belangrijk deel van deze gegevens werd ontleend aan "Helmond na 6 eeuwen van ambachtsgilden en moderne industrie" door J. Verschuieren. (Helmond 1972)
 6. Gemeente-archief OAH-charter 17.
 7. Helmonds Schepenprotocol (R-Hm) nr. 222.

BEROERING IN HELMONDS KRANTENWERELDJE.

Vijfentwintig jaar Brabant Pers.

J. van der Heijden.

Het voornemen van de krantenconcerns Nederlandse Dagbladunie en Perscombinatie om te fuseren trok eind vorig jaar veel aandacht. Discussies over het begrip "identiteit van de krant" brandden los en in vrijwel elk dag- of weekblad verschenen wel artikelen over de stagnatie in de krantenwereld of over de toekomst van de dagbladen.

Fusies in de krantenwereld zijn geen verschijnsel van vandaag of gisteren. Vooral na de Tweede Wereldoorlog heeft de concentratie in het dagbladwezen steeds grotere vormen aangenomen. Ook Helmond kreeg daarvan haar deel. Voor de Helmondse dagbladen zou 1964 een cruciaal jaar worden. Eind januari 1964 namelijk kocht de Cebema NV te Den Bosch de uitgaverechten van de Helmondse Courant van de Boekdrukkerij Helmond. Daardoor werd de Helmondse Courant als een der laatsten ingelijfd bij het Teulings-concern, de uitgever van een groot aantal bladen.

Om een aantal redenen kreeg deze zaak landelijk erg veel aandacht:

Ten eerste werd er opnieuw mee bevestigd, dat de concentratie in het dagbladwezen voortging. Van allerlei kanten rezen bezwaren tegen deze persconcentratie. Tegen het scheppen van een stevigere economische basis van verscheidene dagbladen bestonden geen bezwaren. Maar alom werd gevreesd, dat door de persconcentratie de eigen aard en onafhankelijkheid van de kranten zou verdwijnen. Bovendien was de Helmondse Courant het laatste onafhankelijke dagblad in Oost-Brabant! De krant had bij de overname ongeveer 16.000 abonnees.¹

In het Algemeen Handelsblad van 1 februari 1964 werden de gevolgen van de persconcentratie in Brabant als volgt omschreven:

"Ten slotte spreken de dagbladen van de concentratie volgens één formule, met één stem. Het behoeft geen betoog, dat dit een verarming voor de democratie betekent, ook indien het de opheffing of "gelijkschaking" van kleinere provinciale bladen betreft."

In ieder geval het Algemeen Handelsblad tilde zwaar aan de persconcentratie in midden- en Oost-Brabant.

Bovendien was de manier, waarop de Helmondse Courant zijn onafhankelijkheid zag verdwijnen, nogal opvallend: zonder veel plichtplegingen werd hoofdredacteur Paul Kuijpers op straat gezet.

De 49-jarige Kuijpers liet het daar niet bij zitten: Al een week later bracht hij zelf een nieuwe krant uit. Op 6 februari verscheen het eerste nummer van de in Utrecht gedrukte Helmondse Koerier, blad voor Helmond, Meijerij en Peelland. Het was een weekblad, dat moest uitgroeien tot dagblad. De nieuwe krant werd gefinancierd door autodealer en raadslid H. Hendriks. De Helmondse Koerier beleefde uiteindelijk slechts 48 nummers. Het laatste nummer verscheen op 30 december 1964.²

Op de persconcentratie in Brabant zal hieronder verder worden ingegaan.

Persconcentratie

Persconcentratie is een verzamelbegrip, waaronder wordt verstaan "Het ophouden te verschijnen van kranten, het fuseren van dagbladen, het opgaan van tot op dat moment zelfstandige bladen in een concern en allerhande vormen van samenwerking".³

De dagbladpers had in de jaren na de Tweede Wereldoorlog sterk te lijden onder de jaren durende papierschaarste (tot 1949 stond rotatiepapier op de distributielijst), een geweldige stijging van de papierprijzen en de opkomst van snel-

lere communicatiemiddelen, zoals radio en televisie.

Na 1960 brak een periode van economische achteruitgang aan. Vooral de aan een politieke- of geloofsrichting gebonden dagbladen werden daar het slachtoffer van. De financiële zelfstandigheid van verschillende kranten kwam in gevaar. De dagbladen werden geconfronteerd met toenemende kosten, het uitblijven van voldoende advertentiekolommen en noodzakelijke uitbreidingen en verbeteringen van het redactionele apparaat.

Door fusies en overnames ontstonden grote concerns, zoals de Verenigde Nederlandse Uitgeversbedrijven (1964), de Nederlandse Dagbladunie (1964), De Perscombinatie (1968) en de Sijthoff Pers (1969).

Tussen 1955 en 1989 liep het aantal zelfstandige dagbladondernemingen terug van 55 tot 23, het aantal zelfstandige dagbladen met eigen hoofdredactie van 67 tot 45.⁴

Dit concentratieproces bracht in de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig de gemoederen in Nederland nogal in beweging. Voor het midden en oostelijk deel van Noord-Brabant speelde het concentratieproces zich vooral in de eerste helft van de jaren zestig af. Centraal daarin stond het concern Teulings uit Den Bosch.⁵

TEULINGS/CEBEMA NV

Tot het Teulingsconcern behoorde de Centrale Beleggings Maatschappij, Cebema NV. Door deze NV werd de krant uitgegeven die vanaf januari 1959 Brabants Dagblad heette.⁶

Cebema ging vanaf 1961 op het overname- en fusiepad. Achtereenvolgens werden verworven:

- 1961 Nieuwe Eindhovense Krant NV
(uitgeefster van o.a. de Nieuwe Eindhovense Krant en het Dagblad Oost-Brabant)
- 1963 Aandelen van NV Drukkerij Hermes
(uitgever van het Eindhovens Dagblad)⁷

- 1964 De uitgaverechten van de Helmondse Courant (verkregen van de Boekdrukkerij Helmond.)
- 1967 NV Drukkerij Het Nieuwsblad in Tilburg (uitgever van Het Nieuwsblad van het Zuiden, de enig overgebleven regionale krant in Tilburg en omgeving.)⁸

In dezelfde periode voegde Cebema een aantal titels tezamen:

- * Het Dagblad Oost-Brabant ging op in het Eindhovens Dagblad;
- * Het Nieuw Helmonds Dagblad werd samen-gevoegd met de Helmondse Courant.

Cebema NV vormde samen met de NV Drukkerij De Spaarnestad⁹ in 1964 het concern Verenigde Nederlandse Uitgeversbedrijven NV (VNU).

Spoedig daarna gingen alle dagbladen van het VNU-concern nauw samenwerken op technisch, commercieel en redactioneel gebied. De Oost-Brabantse persconcentratie was daarmee voltooid.

DE DAGBLADEN IN HELMOND (1944 -1964)¹⁰

De Aa-bode / Helmondsch Dagblad.

De Aa-bode, dagblad voor Helmond e.o., waarin opgenomen het Nieuws- en advertentieblad voor Helmond e.o. was de eerste krant, die hier na de bevrijding van Helmond van de geallieerden mocht verschijnen. Het eerste nummer zag op 26 september 1944 het licht. Het Nieuws- en advertentieblad was tussen 1934 en 1941 uitgegeven als weekblad, maar "wegens papierschaarste" opgeheven.

Als directeur-uitgever van de Aabode trad Th. Roijackers op.

Na twee weken werd besloten de naam van de krant te wijzigen in Helmondsch Dagblad, dagblad voor Helmond e.o., waarin opgenomen Het nieuws- en

advertentieblad voor Helmond e.o. en "De Aabode".

De redactie vond de nieuwe naam meer in overeenstemming met het karakter van de krant.

Die redactie werd gevormd door Jan de Vries, Paul Kuijpers en K. van Lierop. Deze laatste werd spoedig opgevolgd door Theo Nolens.¹¹ Vanaf 18 december '44 verdween Paul Kuijpers' naam uit het colofon.

Toen Kuijpers twintig jaar later terugkeek op dat Helmondsch Dagblad, vond hij het "eigenlijk een krantje van niks. Het vergde zoveel tijd hem te drukken, dat we als er opeens groot nieuws was, maar een klein hoekje over hadden om op te vullen."¹²

Eind oktober 1945 hield het Helmondsch Dagblad al weer op te bestaan. Het blad werd verkocht aan de Stichting Oost-Brabant te Eindhoven.¹³

De Helmondse Courant

De concurrent van de firma Roijakkers, Drukkerij Helmond, was tot 16 september 1944 uitgekomen met De Zuidwillemsvaart. De uitgave daarvan werd verboden in afwachting van de perszuivering na de oorlog. In de tussentijd kwam de speciaal ervoor in het leven geroepen Stichting Helmondse Courant per 3 april 1945 uit met De Helmondsche Courant, dagblad voor Helmond, Oost- en Zuid-Oost-Brabant. (HC) De krant werd wel gewoon gedrukt bij Drukkerij Helmond aan de Zuid-Koninginnewal.

De eerste redactie werd gevormd door P. Kuijpers (hoofd)¹⁴, J. Wasser en A. Smits. De laatste twee waren bij de Zuidwillemsvaart verantwoordelijk geweest voor de berichten over het buitenland, binnenland en sport. De directie over de HC werd gevoerd door drs., later dr., H. van der Grinten. In latere jaren werd drs. W.G.M. Hendriks mededirecteur.

P. Kuijpers was erg op de Helmondse Courant gesteld. Hij geloofde alleen maar in de toekomst van

een kleine krant. "Op den duur krijgen de grote kranten die grote gebeurtenissen willen verslaan, nationaal en internationaal, veel minder kans dan de kleine", redeneerde hij. "De TV is er eerder bij, doet het beter en er zal zeker 'n commerciële televisie gaan komen, die aanspraak gaat maken op de budgetten van de grote adverteerders." 15

In de praktijk vond de volgende verschuiving plaats tussen de landelijke en regionale kranten: Terwijl de landelijke dagbladen hun regionale edities als onrendabel moesten afstoten, versterkten regionale kranten hun regio- en stadsedities. Om de arbeidsintensieve, bij het editiesysteem behorende wisselpagina's te omzeilen werd voortaan één rompkrant met verschillende katerns voor regio's en stad of steden gemaakt. 16

Kuijpers streefde naar een krant met ruime aandacht voor het plaatselijke en regionale nieuws, maar met allure. "Wat de Volkskrant, het Parool en het Algemeen Handelsblad voor het land zijn, dat wil ik hier zijn." Aldus Kuijpers. 17

De Helmondse Courant verscheen uiteindelijk 19 jaargangen. In het diepste geheim werden door de directie onderhandelingen gevoerd met de Cebema. Zelfs de hoofdredacteur hoorde pas achteraf, dat de uitgaverechten verkocht waren.

Op vier april 1964 kwam de laatste Helmondse Courant van de persen.

Oost-Brabant, editie Helmond.

Meteen na het stopzetten van de uitgave van het Helmondse Dagblad per 31 oktober 1945 verscheen in Helmond het kopblad Oost-Brabant, editie voor Helmond e.o. - Helmondse Dagblad. 18 Vanaf 1953 werd als ondertitel vermeld: Katholiek dagblad voor Helmond e.o.

Uitgever ervan was de Stichting Oost-Brabant, in 1964 geheten NV Dagblad en Drukkerij Oost-Brabant.

Th. Roijakkers trad op als plaatselijk directeur. De drukkerij van Roijakkers op de Heuvel fungeerde in eerste instantie als kantoor van de redactie en administratie. Later was het kantoor in Helmond gevestigd op Zuid-Koninginnewal nr. 38, Veestraat 43a en Marktstraat 14.¹⁹

In de eerste redactie waren twee journalisten opgenomen, afkomstig van de Aabode/Helmonds Dagblad, te weten J. de Vries (plaatselijk hoofdredacteur), en Th. Nolens. De rol en functie van J. Wasser bij Oost-Brabant is me niet geheel duidelijk. Na een half jaar redacteurschap bij de Helmondse Courant verscheen zijn naam welgeteld één dag, in het eerste nummer, in het colofon van Oost-Brabant. Hij werd toen aangeduid als plaatselijk hoofdredacteur. Vanaf het tweede nummer is van Wasser niets meer terug te vinden totdat hij drie maanden later als Koos Wasser weer opduikt in de functie van plaatselijk redacteur.

Op 13 mei 1961 werd het laatste nummer van Oost-Brabant, editie voor Helmond, gedrukt.

Nadat de NV Nieuwe Eindhovense Courant, de toenmalige uitgeefster van Oost-Brabant, was ingelijfd bij de Cebema NV, werd de editie voor Helmond voorzien van een nieuwe naam: Helmonds Dagblad.

Helmonds Dagblad/Nieuw Helmonds Dagblad.

De eerste jaargang nummer 1 van dit Helmonds Dagblad, editie voor Helmond en Omgeving kwam 15 mei 1961 van de persen.

Een en ander ging met veel publiciteit gepaard. De boekdrukkerij Helmond spande namelijk een kort geding aan in verband met de nieuwe naam. De raadsman van de eiseres stelde, dat een naam van een krant een handelsnaam is in de zin van de handelsnaamwet. Deze verbiedt een al bestaande naam of een bijna gelijkkluidende variant te voeren. Het gebruik van de naam "Helmonds Dagblad"

naast die van "Helmondse Courant" zou verwarring stichten en schade kunnen veroorzaken.

De raadsman van de gedaagde voerde aan, dat de naam "Helmonds Dagblad" al in 1944 was ingesteld en ook een tijdlang gebruikt was voor de Helmondse editie van het dagblad Oost-Brabant. Volgens hem betrof het hier dus een naam, waarop zijn cliënte nog steeds recht kon doen gelden, maar die enige tijd niet gebruikt was.

De president van de Bossche rechtbank verbood de NV Nieuwe Eindhovense Courant om de Helmondse editie van Oost-Brabant nog te laten verschijnen onder de naam "Helmonds Dagblad". Deze uitspraak was opvallend, omdat kort tevoren door de president van de Amsterdamse rechtbank in een dergelijke zaak juist andersom was beslist.²⁰

Vanaf 7 juni 1961 werd de naam "Nieuw Helmonds Dagblad" gevoerd. Pas na het verwerven van de uitgaverechten van de Helmondse Courant in januari 1964 was de weg vrij om onbelemmerd de naam "Helmonds Dagblad" te voeren.

Helmonds Dagblad.

De volledige eerste titel, zoals die op maandag 6 april 1964 gevoerd werd, luidde Helmonds Dagblad, Dagblad Oost-Brabant - Helmondse Courant. In de begeleidende artikelen ter introductie bij de lezers werd bij monde van de directeur van de nieuwe uitgeverij Helmondse Dagbladen Combinatie, dr. H. van der Grinten!, voorlichting gegeven over deze nieuwe krant.

De naam "Helmonds Dagblad" (verder HD) werd volgens hem voor een belangrijk deel bepaald door het feit, dat het HD tezamen met het Brabants Dagblad en het Eindhovens Dagblad de Brabant Pers Combinatie zou gaan vormen.²¹ Over de tevoren verschenen "Helmondse Dagbladen" repte Van der Grinten niet. Toch stond in de kop van het eerste nummer vermeld "19e jaargang, nummer 310". Men

telde dus de jaargangen vanaf het verschijnen van de Aa-bode.

Wel verscheen vanaf die zesde april het embleem van Brabant Pers in de kop, zoals ook in het Brabants Dagblad en Eindhovens Dagblad.

"Naar uiterlijk en inhoud" beloofde Van der Grinten een nieuwe krant. Hij ging uitgebreid in op de uitgangspunten bij het redactionele beleid, die overigens nogal voorspelbaar waren en niet zullen afgeweken hebben van het beleid bij een gemiddelde regionale krant.²² Het Algemeen Handelsblad voorspelde, dat het HD technisch ongetwijfeld goed verzorgd zou zijn, maar redactioneel conformistisch, een steunpilaar van de gevestigde machten.²³ Een vergelijking van deze uitspraken met de werkelijk gerealiseerde krant vanaf 1964 valt helaas buiten het kader van dit artikel.

Tot de eerste (plaatselijke) redactie behoorden J. Linders en C. van Veen.²⁴

De directie en redactie van het HD waren in 1964 gevestigd in het pand van de Boekdrukkerij Helmond, waar het blad de eerste tijd ook deels gezet en gedrukt werd. De afdelingen Advertenties en Abonnementen werden gehuisvest op het adres Marktstraat 14.

BIJLAGE.

"STAMBOOM" VAN DE NA-OORLOGSE HELMONDSE DAGBLADEN.

1881 -
16 sep '44

Zuidwillemsvaart

uitg: Drukkerij
Helmond

sep. '44
okt. '44

Aa-bode/
Helmonds Dagblad

uitg: Th. Royakkers

3 apr. '45

Helmondse Courant

uitg: Sticht. Hel.
crt./Drukkerij
Helmond

2 nov. '45

Oost-Brabant,
editie voor Helmond

uitg: Stichting Oost
Brabant/Nieuwe Eindh.
Courant NV

mei '61
juni '61

Helmonds Dagblad/
Nieuw Helmonds Dagblad

eigenaar: Cebema NV

6 apr. 1964

Helmonds Dagblad

uitg: Brabant Pers
eigenaar: VNU

1. De Telegraaf, 28 jan. 1964.
2. De Helmondse koerier had een oplage van 30.000 stuks. De financiering van het uitsluitend op advertentie-inkomsten drijvend blad bleek na een jaar te veel problemen op te leveren voor H. Hendriks. Het verlies bedroeg uiteindelijk een halve ton. P. Kuijpers aanvaardde per 1 februari 1965 een aanstelling als correspondent van Het Parool voor Brabant en Limburg.
3. Schneider/Hemels, blz. 349-350.
4. Harry Meijer: Het tweede leven van de krant. NRC 15 december 1988, supp. Economie blz. 5.
5. Tot het Teulingsconcern behoorden ca. 1960 o.a.:
 - * uitgeverij Malmberg te Den Bosch (school- en kinderboeken)
 - * de "Geïllustreerde Pers" te Amsterdam (Revue, Margriet, Romance, Donald Duck en Pep)
 - * Nederlandse Diepdrukinrichting te Deventer.
6. Zie voor een overzicht van de totstandkoming van het Brabants Dagblad: Dr. P. Hollenberg; 's-Hertogenbosch als perscentrum. In: Varia Historia Brabantica IV (1975), blz. 165 - 238.
7. In het chronologisch overzicht van persconcentraties (1946-1978) in Schneider/Hemels, bijlage 31, blz. 497-504, wordt vermeld, dat in 1963 de NV Boekdrukkerij Helmond (met de Helmondse Courant) werd overgenomen door Cebema. In alle berichten over deze zaak gaat het echter om het verkopen van de uitgaverechten van de HC en werden de onderhandelingen eind januari 1964 afgerond.
8. De uitgaverechten van de Nieuwe Tilburgse Courant (uitgegeven door Dagblad en drukkerij Nieuwe Tilburgse Courant, Tilburgs Dagblad v/h Firma Ant. Arts) waren in 1964 naar NV Drukkerij Het Nieuwsblad overgegaan.

9. Uitgever van De Tijd-De Maasbode
10. De gegevens over de Helmondse kranten in Van Oirschot's "De kranten in Noord-Brabant" (1963) en in Kappelhof's "Lijst van Noordbrabantse kranten en hun vindplaatsen" (1979) bleken merendeels niet te kloppen. Een beschrijving van de in Helmond gedrukte kranten tussen 1880 en 1944 hoop ik in een volgende aflevering van Helmonds Heem te publiceren.
11. 13 oktober 1944. Th. Nolens werkte in 1965 bij De Volkskrant.
12. J. van den Berg, De dood van een krant; in Vrij Nederland, 9 januari 1965.
13. Drukkerij Roijakkers zou tussen 1946 en 1950 weer overgaan tot uitgave van een weekblad, het Helmonds weekblad voor Helmond en Oostelijk Noord-Brabant. Het had een oplage van 15.000 exemplaren.
14. Kuijpers had van 1937 tot mei 1941 zijn eerste journalistieke betrekking bij "De Zuid" gehad. De verdienste voor het hoofdredacteurschap bedroeg in 1945 f. 4000,- per jaar.
15. J. van den Berg, De dood van een krant in: Vrij Nederland, 9 januari 1965.
16. Schneider/Hemels, blz. 413.
17. K. Peereboom, Krantenoorlog in Brabant; in PS 1 februari 1964.
18. Het eerste nummer van de editie Helmond (2-11-1945) was genummerd "2e jaargang nr. 1.
19. Het pand in de Veestraat werd op 21 oktober 1955 officieel in gebruik genomen. De bloemenzaak van de gebroeders Niessen was er tot september in gevestigd geweest.
20. Het Algemeen Dagblad had geprobeerd de naam "Algemeen Ochtendblad" (van Het Vrije Volk) verboden te krijgen.
21. Dr. H. van der Grinten, Aan onze lezers; in: Helmondse Courant, 28 maart 1964.

22. H. van der Grinten, Aan onze lezers; in: Helmondse Courant 28 maart 1964.
Zo noemde hij als uitgangspunten
* onafhankelijkheid van personen, groepen, partijen of instellingen
* waarheidsgetrouwe en verantwoorde nieuwsvoorziening
* klankbord zijn voor met name het plaatselijke en gewestelijke gebeuren en het bevorderen van de veelzijdige belangen van ons verschijningsgebied en die van de bevolking, die daar leeft, werkt en woont.
23. Portret van een hoofdredacteur; in: Supplement Algemeen Handelsblad 1 februari 1964.
24. Advertentie van de Helmondse Dagbladen Combinatie NV in: Helmondse Courant 26 maart 1964.

De weg van uw sigaartje.....
het bijwerken van houten sigarenvormen.

HOUTINDUSTRIE BEZEMER & ZONEN.¹

Wat de Helmondse industrie aan bedrijvigheid te zien geeft, is een afspiegeling van de economische conjunctuur in het gehele land. Dat er alom van "full employment" sprake is, merkt men aan tal van verschijnselen.

De consumptie van een artikel als sigaren houdt bijvoorbeeld nauw verband met de economische welvaart. Na het dieptepunt van het verbruik van sigaren kort na de oorlog, hebben wij Nederlanders in 1954 ongeveer een miljard sigaren in rook doen opgaan; bijna 100 per hoofd van de bevolking.

Niet iedereen weet, dat een sigaar in haar eerste levensstadium een "bosje" heet. Deze bosjes worden in houten vormen gelegd, waarin zij enkele uren lang geperst worden om het gewenste model te krijgen. De Helmondse houtindustrie L. Bezemer & zonen NV heeft een octrooi op haar naam staan voor het keren van de bosjes. De sigarenindustrie is uiterst voldaan over deze uitvinding en betreft jaarlijks ca. 80.000 van deze houten vormen. In iedere vorm passen 20 sigaren. Het ligt waarlijk niet aan de fabriek van Bezemer, dat er zo vaak nieuwe moeten worden besteld. Dat komt door de wispelturigheid van het publiek, dat nu eens een corona, dan weer een bolknak met een heel fijn vuureindje prefereert. Elk minimaal verschil vergt een nieuwe vorm en wat Bezemer betreft, kunnen de sigarenrokers dus gerust grillige eisen blijven stellen!

Het houtbedrijf van Bezemer werd ca. 50 jaar geleden opgericht; van een bescheiden timmerwinkel tot een kerngezonde onderneming met 250 werknemers en met een zeer gevarieerd produktieprogramma. Er is in de eerste plaats een houtzagerij van 70.000

m² oppervlakte aan deze zaak verbonden, die bomen van 800 tot 3000 kilo betreft uit eigen land (populieren) en uit de Ardennen (beuken).

Er worden enorme hoeveelheden hout verwerkt, de normale voorraad bedraagt om en nabij 2000 m³.

Daarnaast exploiteert het bedrijf een schoolmeubelfabriek, die de laatste jaren veel succes oogst met haar solide, aantrekkelijke modellen. Tenslotte de afdeling "Diversen", die naam heeft gemaakt met haar sigarenvormen, maar die bovendien nog enkele andere merkwaardige produkten levert. De NV Bezemer geniet namelijk vermaardheid als fabrikante van slagersblokken, volgens speciaal procédé, dat wil zeggen "dubbel-gezwaluwstaart gegroefd". Als een legpuzzel zitten deze blokken keihard steenbeukenhout in elkaar, zonder de ouderwetse ijzeren banden. Gemiddeld 750 per jaar gaan er hier de deur uit en de slagers zijn uitermate tevreden over deze muurvast in elkaar gezette blokken. Deze afdeling maakt voorts - bien étonnés de se trouver ensemble! - houten hakjes voor luxe damesschoenen, eveneens volgens een eigen patent. Zolang er in de wereld nog modieus geklede vrouwen, sigarenrokers en slagers zullen zijn, zal de houtindustrie van Bezemer stellig niet over gebrek aan opdrachten te klagen hebben!

1. Overgenomen uit het in 1955 verschenen boek "Een kasteel tussen fabrieken". Het boek werd ter gelegenheid van het afscheid van burgemeester A. Moons uitgebracht.

TIPS VOOR DE VAKANTIEGANGER

Natuurlijk weet u het eigenlijk allang, maar toch willen we u er graag nog even op wijzen:

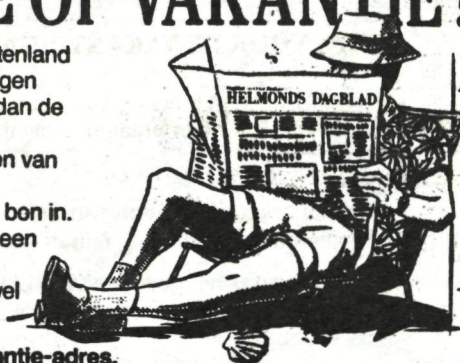
- laat nooit waardevolle artikelen of papieren in de caravan, tent of auto achter
- zorg dat u een goed gevulde EHBO-koffer bij de hand hebt, een ongelukje is snel gebeurd....
- controleer jaarlijks uw caravan: doen de remmen het, zijn de lichten nog goed?
- en hoe staat het met de auto zelf?
- en tenslotte: het is vakantie, dus ook achter het stuur.

Prettige vakantie!!

GAAT UW KRANT WEL OF NIET MEE OP VAKANTIE?

Gaat u in binnen- of buitenland met vakantie en wilt u uw eigen dagblad niet missen? Laat dan de krant op uw vakantie-adres bezorgen. Tijdelijk stopzetten van de bezorging kan ook.

Vul in beide gevallen de bon in. Denk er echter wel aan dat een regelmatige postverzorging juist in het buitenland nog wel eens te wensen overlaat.

U wilt uw krant op uw vakantie-adres.

Wij zorgen voor de postverzending. De enige kosten voor u zijn de portokosten (u ontvangt echter wel de posteditie).

- Portokosten voor Nederland en België maximaal 1 maand gratis, daarna F 0,50 per dag. Portokosten voor Europa: per luchtpost F 3,50 per dag, per gewone post F 3,00 per dag.
- U gelieve de portokosten gelijktijdig met deze bon d.m.v. een bijgesloten betaalcheque of girobetaalkaart aan ons te voldoen. Denk aan uw pasnummer.
- Voor nazending dient u met een minimum van zes aaneengesloten dagen rekening te houden.
- Op uw huisadres wordt tijdens de periode van nazending de bezorging stopgezet.

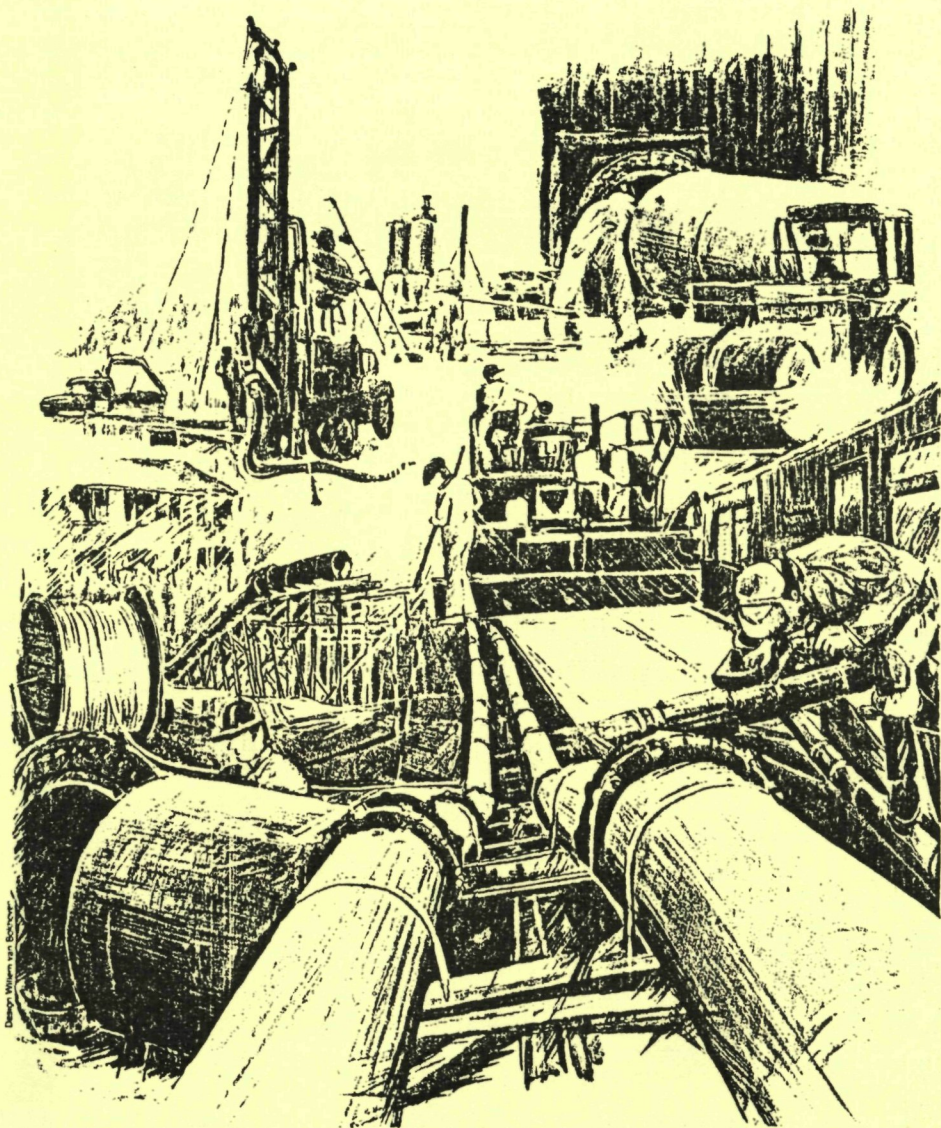
TOYOTA, JAREN BETER.

GEBR. OOSTENDORP HELMOND B.V.

Mierloseweg 136, Helmond. Tel. 04920 - 50855.

Adv.kosten: f 75,-- voor hele bladzijde
en f 50,-- voor halve blz.

WESTERLO

Westerlo b.v.

Leidingen
Wegenbouw

Lubo b.v.

Grondboringen
Bronbemalingen

Welschap b.v.

Asfaltproductie
Asfaltverwerking

Pater v.d. Elsenlaan 8, Aarle-Rixtel - Tel. 04928-2455. Dorpsstraat 40, Helmond. Strijpsebaan 19, Veldhoven.